

LES NORMES DE CASTELLÓ I UNES CONSIDERACIONS ORTOGRÀFIQUES *

Per Germà Colon i Domènech

Catedràtic de la Universitat de Basilea
Antic ajudant de la Facultat de Filologia

DESITJARIA adreçar les meves primeres paraules d'agraïment a les autoritats acadèmiques per haver-me honorat amb una invitació a aquest acte, en el qual hom commemora, entre altres esdeveniments, el cinquantenari de les Normes de Castelló. El rector, doctor A. Badia, en la lletra que m'escriví al mes d'abril, tot esperonant-me amablement a acceptar un parlament, em deia que no oblidés que jo havia estat ajudant de càtedra a la Universitat de Barcelona. No calia, però: sempre he tingut ben present aquest record i tothora m'he sentit orgullós d'haver estudiat en i pertangut a aquesta Alma Mater. A l'interior del seu claustre vaig tenir la sort de trobar uns mestres —els doctors Antoni Badia, Martí de Riquer, Felip Mateu i Llopis, Joan Bastardas— per als qui guardo una pregona reconeixença. Sembla ahir i han passat més de trenta anys que vaig rebre llur ensenyament.

LES Normes de Castelló han esdevingut avui un símbol de la unitat de la llengua catalana. El fet d'associar el nom del meu poble nadiu a la cohesió de l'idioma em fa així mateix sentir-me'n satisfet. Si no era per això, hauria demanat permís per triar un altre tema. Car us haig de fer una confessió: fins ara jo amb prou feines coneixia aquestes bases ortogràfiques. Diria que això de les normes no ha estat mai la meva norma. Havent-me ocupat sobretot de la llengua antiga, una de les coses que m'atreïen n'era l'extraordinària llibertat, no pas la coerció acadèmica.

Vaig aprendre a llegir i a escriure el català en els anys 40, devorant el que queia a les meves mans, sense cànons. Quan més endavant vaig veure al BSCC (1) les famoses bases vaig adonar-me tot seguit que pràcticament eren les de l'Institut, i amb juvenívola lleugeresa vaig atribuir-les a l'afany d'uns senyors qui, en lloc d'obeir, volien *figurar*. Avui, amb major perspectiva, reconec les dificultats i entrebancs que l'obediència cega a les de l'Institut d'Estudis Catalans hauria congriat a València.

La meva confessió és sincera: aquest estiu he hagut de demanar una xerocòpia de les Normes del 1932 per tal de parlar-vos-en. Afortunadament només ara he descobert algunes peregrines observacions —simptomàticament al paràgraf 13 (pàg. 276)— sobre el valor fonètic del boldró *ch* en francès i dels boldrons *tx* i *tj* en català, les quals observacions abans me n'haurien allunyat potser encara més.

M'adono clarament que les bases castellenques resumeixen, simplificant-les, les normes fabrianes exposades a partir del 1917. Però davant el desori lingüístic existent a València, el mateix fet d'haver-les signades constituïa un intent generós de resoldre un antic plet i delicat. Hi hagué, cal dir-ho, respectables sacrificis d'amor propi.

Hi veig dos nivells a les nostres Normes: d'una banda, el rigor metodològic d'alguns, com un Lluís Revest, qui, tot mostrant una preferència per certs trets arcaics (preposició *ab*; article masculí *lo*), acceptava disciplinadament la doctrina de l'Institut. De l'altra, les concessions fetes a algunes personalitats, les quals, sense tenir esment de filo-

logia, volgueren intervenir en l'afer; això es remarca en la tria d'exemples [*vore* (n.º 20, pàg. 277)] i sobre-tot en el frangment que encapçala les Normes [amb l'ús del pronom *eixe*, la reducció a *-ix* del nexa *-eix* («*eixe* impuls no s'afeblisca...», pàg. 274)], que deuen ésser obra d'aquest darrer grup. Es manifesta la divergència inclús en la redacció: els uns «mantenen *els seus* punts de vista científics» (encapçalament) i els altres parlen de tals mots «i llurs derivats» (n.º 5, pàg. 275).

Amb tot les Normes van assolir un objectiu. A poc a poc la gent s'hi avesà. Vingué la guerra civil. La doctrina fabriana era recollida i exposada, amb més coherència, en les gramàtiques divulgadores d'En Carles Salvador i principalment en la *Gramàtica* del nostre malaguanyat Manuel Sanchis Guarnier a l'Editorial Torre, el 1950. En uns anys difícils el sistema gràfic esdevingué general. A les terres del Sud, on la pronúncia de tipus occidental permet l'aplicació immediata de les Normes de l'Institut (més raó de plànyer-se'n haurien tingut els catalans «orientals»), el problema no era de grafia, era d'acceptació sociològica de la llengua autòctona. Jo, de fora estant, aquests darrers anys no hi veia altre perill i em mostrava optimista. Solament el 1975 vaig rebre unes preguntes sobre el pretès «mossarabisme» del valencià, que m'inquietaren.

AVUI sabem què han donat els esforços de certs cercles per trobar una «personalidad valenciana», una «valenciania», etcètera. L'objectiu era estibar les Normes, és a dir, la grafia, la cara o

aspecte exterior de la llengua. El 7 de març de 1981 a El Puig de València hom les considerava mortes, nul·les, i eren solemniament i grotesca substituïdes per unes altres, promulgades per una societat que es pretén seriosa i que és anomenada Acadèmia de Cultura Valenciana.

A mi em fa una mica de vergonya haver de parlar, ni que sigui en contra, d'aquesta nova grafia. Però ara la situació és perillosa. Hom ha cercat, per recolzar la comesa discredadora, una base diguem-ne científica a les solucions proposades. I així la nova *Ortografia de la Llengua valenciana* és acompanyada d'una *Documentació formàl* (sic). Al costat d'opinions de filòlegs i lingüistes com Badia o Moll són esmentades les velles cabòries d'un Josep Nebot o les idees primerenques del P. Fullana o de personalitats de la mateixa Acadèmia. Ultra això, hom ha acudit a lliurar-nos unes mostres de grafies tretes d'autors valencians del període auri, com són ara la *Vita Christi* de sor Isabel de Villena, el *Tirant lo Blanch*, l'*Espill* de Jaume Roig, l'obra de Roís de Corella, etcètera (2).

S'hi pot constatar l'exposició de fets comprovats i comprovables, que ningú no nega, junt amb unes idees curioses o mitges veritats, sempre expressades de manera apodíctica. I hom s'ha decidit així, amb l'excusa dilèctica de seguir adés l'ús actual, adés la tradició clàssica, a propugnar i més endavant a imposar una grafia. El resultat no té altra importància més que en la mesura en la qual aquesta grafia s'allunyi de la que és pròpia del català i que havia estat acceptada per tothom, fins i tot per alguns dels «acadèmics» que escrivien més o menys esporàdicament la nostra llengua.

No és el moment ara i ací d'allargar aquestes paraules contradient la singular neo-doctrina ortogràfica. Potser que ella mateixa, per les seves aberracions lingüístiques i l'ambigüitat dels seus fins, afavorirà que els filòlegs valencians comencin a estudiar seriosament la *scripta* antiga; les recerques grafemàtiques en sortiran guanyant i la veritat

s'imposarà d'una manera definitiva.

3. Per part meua vull refutar amb arguments científics les boiroses veleitats filològiques de l'Acadèmia. Només esmentaré, a tall d'exemple, tres casos contestables d'aquestes propostes:

a) La grafia *ch* en lloc de *tx* per l'africada [ç].

b) La grafia *y* grega per la semi-consonant.

c) L'ús de l'accent.

a) Únicament en el cas de la grafia *ch* es justificaria històricament de parlar, fins a un cert punt, d'un tret específic valencià: *empaçar*, *chich* 'xic', etcètera. Això sempre ho hem reconegut. Jo vaig escriure alguna cosa sobre aquest punt el 1971 en ocupar-me del mot *petxina* (3). Però haig de dir ben fort que gairebé sempre, en un mateix autor valencià que ha usat aquest grafema *ch*, coexisteix la variant *tx*, la qual és més genuïna que l'altra, d'importació francesa a través del castellà i que només està documentada amb aquest valor fonètic des de la darrerria del segle XIV i començament del XV. Quan miro els exemples fornits pel fullet de la *Documentació formàl* i contemplo la realitat lingüística que jo he anat trobant al llarg de les meves lectures no puc amagar un sentiment de defici i alhora d'ironia. Tot esperant potser una altra ocasió, com he dit, em complau presentar ara un parell de casos curiosos: Prenem l'exemple de *porxe* [val. porçe] < PORTICU. La *Documentació formàl* només addueix el diminutiu *porchet* que Isabel de Villena ha escrit amb *ch*. Jo podria citar igualment la forma *porche* en Sant Vicent (cf. Schib, *Vocabulari*, pàg. 118) i un *porche*, amb ç trencada i hac, a l'incunable dels *Furs de València*, imprès per Palmart el 1482: «ni en carreres ni en *porches* ni per anuans» (IX-XXVI-5) (4); ara bé al manuscrit de Bononat Péra (copiat el 1329) hom llegeix: *portxes*, amb *tx*: «ni en carreres ni per *portxes* ni per anuans» (fol. 103r^o a); (5) i, ultra això, la grafia *porxe* és la que duu el facsímil del *Tiran lo Blanch* al capítol

234, mentre que al capítol 236 tenim *porche* (6).

Si ara ens fixem en la representació del so africad en posició intervocàlica, també toparem amb les mateixes variants: a l'incunable del *Tirant lo Blanch* llegim *reprotxar* al capítol 51 i *reprochar* al capítol 59... Seria potser massa demanar que tractant-se d'un so no genuï en aquesta posició (com saben bé els qui s'han ocupat de gramàtica històrica), hom considerés quins mots són els que s'escriurien amb *ch* (7). No s'hi val a generalitzar: *flecha* o *fletxa*, *antorcha* o *antortxa*, *acha* o *atxa*, con l'esmentat *reprotxar*, no tenen res de castís (8).

Si voleu, prendrem un exemple ben antic com el de la família *taxar*, *taxació*, etcètera, amb el sentit jurídic de 'taxar, avaluar, aforar, calcular' del llatí *TAXARE* (castellà *tasar*), on la palatal africada sorda [ç] és assegurada en la nostra llengua tant a València com arreu. Així Antoni Canals escriu en 1395 *taxades* (*Valeri Màximo*, I, pàgina 95, r. 489). En els *Furs* valencians del rei Martí, en la sentència dels empris del l'any 1403, llegim: *taxen* i *taxacion* en el manuscrit Q de l'Arxiu-Biblioteca Municipal de València (ed. ENC, vol. 101, pàgina 128, ratlles 20 i 25, respectivament) i *taxe* i *taxació* en l'incunable de Palmart del 1482 (pàg. 438 b, ratlles 4 i 11, respectivament). Però aquest mateix volum reporta altres disposicions del monarca de l'any 1404, on l'africada és representada mitjançant el nexa *cx*: *Tacxa*, *tacxam*, *tacxatió*, *tacxat* (ib., pàgs. 536 b i 537 a), on la *c* davant *x* és paral·lela a la representació *cg* en casos com *coracge* o *linyacge* d'altres textos valencians (A. Canals, *Valeri Màximo*, I, pàg. 193, ratlla 1.155; II, pàg. 334, ratlla 1.102). I per acabar-ho d'adobar afegiré que a un *taxatió* del ms. B dels *Furs*, foli 18 v.º de l'any 1329, correspon en l'edició sistemàtica S del 1547 un *taxació*, amb la més «fabriana» de les grafies (fur III-III-3), la qual apareix igualment als manuscrits H i E i l'incunable P (vegeu ENC, vol. 113, pàg. 25).

El tast ràpid que donem podria

ésser ampliat a altres mots. Hom em creurà si afirmo que els acadèmics s'han precipitat un bon xic amb llur grafema *ch*.

b) La grafia *y* grega intervocàlica en textos antics no és cap tret distintiu de la «llengua valenciana». A Catalunya era també la norma i només fou substituïda per la *i* llatina amb la reforma del 1913... És divertit que la Documentació formàl adueixi exemples «valencians» com *apoyar* (sic!), trets de les obres d'Emili Vilanova, que era un barceloní de la darrereria dels segle XIX (9), o del *Gazophilacium*, de Lacavalleria, lexicògraf també barceloní del segle XVII. O que hom esmenti els vells imperfets *feya, deya, vey*, escrits amb *y*, sense adonar-se que aquesta pronúncia és poc valenciana, car en tots els casos que ells presenten de *Tirant, Vita Christi, Consolat de Mar*, etcètera, cal pronunciar *feia, deia, veia*, com ho demostren les grafies *fehia, dehia, vehia*, etcètera, que apareixen en els mateixos textos despulats per aquests acadèmics, bé que se'ls amaguen.

Em limito al *Tirant*, en el facsimil del qual (1490) espigolaré alguns exemples ben expressius:

<i>deya</i> ,	cap. 163, columnes 1. ^a i 3. ^a ; cap. 233, col. 8. ^a ; cap. 234, col. 3. ^a ; cap. 283, col. 3. ^a ; cap. 299, col. 5. ^a
<i>deyes</i> ,	cap. 67, col. 2. ^a
<i>deyen</i> ,	cap. 41, col. 3. ^a
<i>dehia</i> ,	cap. 67, col. 3. ^a cap. 99, col. 6. ^a
<i>dehien</i> ,	cap. 99, col. 3. ^a ; cap. 107, col. 2. ^a ; cap. 154, col. 7. ^a ; cap. 233, col. 8. ^a ; cap. 234, col. 3. ^a
<i>feya</i> ,	cap. 67, col. 3. ^a ; cap. 110, col. 3. ^a ; cap. 283, col. 3. ^a ; cap. 310, col. 3. ^a
<i>feyen</i> ,	cap. 234, col. 3. ^a ; cap. 349, col. 3. ^a i 4. ^a
<i>fehia</i> ,	cap. 72, col. 3. ^a i 4. ^a ; cap. 73, col. 2. ^a ; cap. 99, col. 5. ^a ; cap. 106, col. 6. ^a ; cap. 110, col. 4. ^a
<i>fehien</i> ,	cap. 73, col. 2. ^a ; cap. 106, col. 3. ^a ; cap. 234, col. 3. ^a
<i>veya</i> ,	cap. 163, col. 3. ^a ; cap. 234, col. 1. ^a ;

cap. 240, col. 2.ª;
cap. 299, col. 2.^a

vehien, cap. 106, col. 6.ª;
cap. 110, col. 1.^a

La llista es pot continuar amb els imperfets de *creure, veure, seure, posseir*, etcètera.

c) Finalment, pel que fa a la dèria d'accentuar gràficament els mots aguts *derivàt, segóns, actual, primér*, etcètera, no pot ésser titllada més que d'arbitrària, de pruija d'allunyar. Una llengua amb preferències oxitòniques com la nostra no hauria de dur diacrítics en aquells mots que responen plenament al seu geni. Altrament tindrem un enfit o «empatx» d'accents. Així la següent frase amb els accents gràfics fa mal als ulls: «En el valencià, nosaltres deixem el camí obert a un o uns posteriors estudis en el sentit de la supressió total o parcial» (*Documentació formàl*, pàg. 75) (10). Prescindo de les incongruències que he remarcat entre la formulació d'una regla i l'aplicació pràctica en el mateix fullet...

4. Fa més de trenta anys que estudio el valencià i mai no havia topat amb acudits com els d'aquests acadèmics «de la Argamasilla». Si això només tenia una projecció erudita, diríem que és un joc innocent i més o menys divertit. Avui el tarannà disgregador té, però, uns objectius, no gens científics.

Quan contemplo algunes d'aquestes curioses actituds, que no vull qualificar, sento que fa bé de girar l'esguard, per contrast cap a aquells benemèrits patricis que un dia de desembre del 1932, en la ciutat de Castelló, van deixar llurs preferències particulars i van adoptar amb disciplina unes Normes que, també externament, ens agermana-

ven tots. És inútil de cercar el cisma: la llengua catalana és i serà una per als qui nascuts enllà o ençà del riu de la Sénia tenim l'orgull de parlar-la i restem fidels a un heretatge comú.

NOTES

* Conferència pronunciada a la Universitat de Barcelona amb ocasió de l'Homenatge a Pompeu Fabra.

(1) *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, XIV (1933), pàgs. 273-280.

(2) Acadèmia de Cultura Valenciana, Secció de Llengua i Literatura, I: *Ortografia de la llengua valenciana*, 2.ª ed., València, 1981; II: *Documentació formàl de l'ortografia de la llengua valenciana*, València, 1981.

(3) Vegeu «Sobre el mot *petxina* i el seu manlleu *pechina*», dins *Sprache und Geschichte, Festschrift für Harri Meter*, München, Fink Verlag, 1971, pàgs. 125-133; reproduït, amb addicions, al meu llibre *El lèxic català en la Romania*, Madrid, Gredos, 1976, pàgs. 316-333.

(4) *Reprint* de la Universitat de València, 1976, pàg. 186.

(5) Hi ha *reprint* dels *Furs* de Jaume I de l'Editorial Vicent Garcia, València, 1976, a cura d'Arcadi Garcia i Sanz. Al fullet de la *Documentació formàl* hom pretèn haver utilitzat aquest llibre. La forma *portxe* es troba també a Antoni Canals, ed., CODOIN ACA, XIII, pàg. 512.

(6) Em serveixo del facsimil, publicat a Nova York el 1967, el qual reproduceix l'exemplar que la Hispanic Society conserva de l'edició princeps del 1490 (*Tirant lo Blanch*, Johanot Martorell [Reproduced in Facsimile from the Edition of 1490 (Valencia) Reprinted with the permission of Te Hispanic Society of America, Kraus Reprint Corporation, New York, 1967]).

Darrerament (1978) la col·lecció «Del Cènia al Segura» ha editat el *reprint* de l'exemplar de la Biblioteca Universitària de València; el breu pròleg, escrit en grafia acadèmica, conté alguna inexactitud.

(7) El so [c] en català només és genuí en unes poques i estranyes combinacions consonàntiques: -RTIC-, -NTIC-, com l'esmentat *porxe* (PORTICU), *manxa* (MANTICA), etcètera.

(8) A remarcar els sinònims més autèntics *sageta, brandó, destrall* i *retreure* o *reptar*.

(9) Possible confusió amb el metge valencià Arany de Villanova?

(10) Després d'haver posat l'accent gràfic a tort i a dret, es cau en la temptació de suprimir-lo.

